

Издање научне грађе

Породичне приче из Глибаћа (општина Пљевља, Црна Гора)

Марина Стојановић

Теренска збирка из Глибаћа (општина Пљевља) Марине Стојановић, студенткиње Групе за српску књижевност и језик с компаратистиком на Филолошком факултету у Београду, прикупљена је 2006/2007. године. Марина Стојановић је забележила различите врсте прозе (шаљиве приче, анегдоте, легенде, предања, приче из живота) од свог деде Новака Петровића (1934–2012) и своје бабе Анђелије Петровић (1942), рођене Радовић. Уз снимљене разговоре Марина Стојановић приложила је основне биографске податке о саговорницима и о лицима која се у причама помињу. Снимљени разговор био је претходно припремљен и осмишљен. Ауторка збирке предложила је могуће теме, углавном оне о којима је раније слушала у породици, па је снимање текло према утврђеном плану, што се из разговора и види. Збирка се објављује интегрално, а метаподаци с незнатним скраћењима. Наслове прича дала је ауторка збирке.

Кључне речи: народне приповетке, шаљиве приче, анегдоте, предања, легенде, приче из живота, Глибаћи (општина Пљевља, Црна Гора), теренско истраживање

1. Разговор с Новаком Петровићем

М. С.: Одакле сте, где сте рођени, од кога сте слушали приче и како су се преносиле?

Н. П.: Рођен сам много давно. Рођен сам 1933. године 27. децембра у селу Глибаћима, бивша општина Косаница. Касније је та општина укинута, па је прешла у општину Пљевља. Од оца Мила и мајке Пејке, рођене Бајчета. Имали су осморо дјеце. Ја сам најстарији. Срећно или несрећно, најстарији сам од те дјеце. Друго дијете које је по реду рођено иза мене била је сестра. Она је умрла 1943. године у седмој години, а остала, седморо је нас подигнуто и изудавано и изожењено и све. А ја сам се овде обрео по конкурсy што сам видио или сам мислио да видим бољу могућност за ошколовавање дјеце, па сам седамдесете године, односно 1970. дошао и јавио се по конкурсy. До сада сам овде.

У мом мјесту где сам рођен увек се причају неке приче, а никад на терет некога другога, а причају се и мало шкакљиве и fine приче, а све се то веже за нешто што, да се догна човјек до неког правца ако је у то, или они залутали да се исправи да не би други залутали у то. Па сам чуо разне приче. За неке знам ко ми је причо, а за неке не знам ко ми је причо. Те које не знам ко ми је причо, нек остану или моје или туђе. Углавном ћу се старати да причам приче које нијесу објављиване раније, него да буду тако. А највише сам тих прича чуо од старијих људи, а Бога ми и од старих жена. Ако су биле онда жене неписмене, и од старих жена много су могле fine прича да испричају.

М.С.: А знаш ли, можда, име неко од које си најчешће слушао?

Н. П.: Од кога мислите? О женама или од људи?

М. С.: И од жена и од људи осталих који су причали.

Н. П.: На пример много је fine приче знала, које су савјетовале, баба Петра. Рођена је Зиндовић, а била Лакетић, удата код Лакетића. Много је fine приче знала да исприча и много велике савјете да дâ, а била је неписмена. И много сам их чуо и од бабе Петре. Пуно сам их чуо и од бабе Тијане, пуно сам их чуо од Перише Ненезића, старог неког.

М. С.: А одакле су они били?

Н. П.: Баба Петра и баба Тијана су биле из села Битине, где је мој отац преселио својевремено из Глибаћа, из другог села, а ја их знам као живе примере. А оне што су ми причале то је за мене било, онда, живе легенде.

М. С.: А којих година најчешће, у ком периоду?

Н. П.: Па оне су биле у вријеме када сам ја био дијете, оне су биле онда зреле жене. Колико су имале година, Бога ми не знам ја.

М. С.: А шта мислиш од кога су те приче, од када су датирале, од кога су оне чуле, од кад постоје?

Н. П.: Те приче које су ми оне причале су настајале током времена. Да ли су их оне слушале као предања у претходном њиховом животу или од неког чуле, е ја то не знам. Само увијек је било у тим њиховим причама или нешто поучно или да се неко укори са тим.

М. С.: А прву причу коју сте ми причали била је „Образ у пеленама“, ову коју смо ми... Од кога сте њу чули и које године отприлике, у ком месту, због чега је она настала?

Н. П.: Та прича је настала негде у прошлом вијеку. Сад је то већ прошли вијек, а које године ја баш то не знам. Нијесам сигуран ни ко ми је причо, а највјероватније да је ту причу испричао Периша Ненезић, сада већ покојни и одавно покојни.

М. С.: А одакле је он био?

Н. П.: Периша је био рођен у једном селу код Шавника. То се село зове Бијела, а то је био један авантуриста. Својевремено је лутао од

Шавника пешице до у Цариград. А из Цариграда је отишо којим путем ни он не зна. Отишо је до у Холандију се обрео. Од свог алата и заната и материјалних могућности имао је само један наковањ и једну малу, мијех један. И он је то ишао од мјеста до мјеста и на тај начин зарађивао. Каном је био неки ковач. Ако треба некеме, шерпа му се прокинула негде, да је закрпи, да ово, да оно. У томе је био вјешт. На тај је начин црпио средства за одржавање голог живота, на том дугом путу од Шавника до Цариграда и од Цариграда до Холандије. А којим је путем ишао, Бога ми није ми знао казати.

Новак и Анђелија Петровић

Образ у пеленама

М. С.: А ова прича „Образ у пеленама“ коју смо прошли пут слушали, можеш нешто више да ми кажеш?

Н. П.: Прича се да је некакав, да је некакав, некеме или некакав украо нешто из једне куће. Тада није било полиције, није било истражних судија, није било ничега, него је било, главна је власт био сеоски кмет, тако се звало. И тај сеоски кмет и вршио истрагу, и вршио ислеђење, и вршио оптужбу и све. На њему се савијало. Па кад је неко украо у селу неке вриједне ствари, а колко су те вриједне ствари биле у то вријеме сам Бог зна. Онда је пријављено то сеоском кмету. И сеоски кмет сазове сабор села, а тај сабор се састоји у томе да позове све виђеније људе и да установи преко њих, да види ко би могао да дође у обзир. А тамо где сам ја рођен, интересантно је да једна ствар, да нико није крио лопова,

ако је знао. Али дешавало се да не зна се ко је, али је то остало на сеоском кмету да он донесе закључак из прича ових које чује. Е, кад је тај некакав украо те ствари, онда сеоски кмет позове људе на договор међу којима је био случајно и онај који је украо. Причали су о томе тамо на сабору. Нијесу ништа нашли, али опет је пала сумња на њега, на овог који је присутан. И они се покупе, неколика виђенија човјека и сеоски кмет и право код њега на врата. Не у циљу претреса, као што се данас ради, него да још једном насамо обаве разговор са њим, неће ли га сломити око тога.

Сјели су, дочекали га домаћински, сјели, почели причу око тога. Овај се најприје бранио, али пошто је било неколицина од тих људи са сеоским кметом, сви су учествовали у разговору око тога. А он, сидио је мирно међу њима и одговарао на питања, не онако строго да је одговарао, него учесник у разговору практично. У међувремену закмечи у ћошку дијете у колијевци. А жена овога осумњиченог дигне се, да умири дијете да не галами. Сви ови присутни највише су пажње посјећивали ономе због кога су дошли. А нико није повео рачуна о овоме што је, о његовој жени.

Међутим, један се нашао да је све занемарио разговоре њихове, а испод ока је посматрао шта жена ради. И ако би нормално било да жена ради, превија дијете и све то. И уочи он да жена нешто из њедара извлачи и гура нешто испод бебе мале, испод бепчета тамо. Прешути он то све и они заврше тај разговор и спреме се да иду.

Овај који је то уочио ништа није хтио да каже пред њима. Но, не лези враже, деси се и друго. Људи су људи, па својевремено, после неког времена, кратко вријеме прошло, око неке сеоске потре, ушла стока, шта ти ја знам, у жито, ушла у ливаду, ушла... Овај осумњичени дигне галаму на овога који је посматрао шта му жена ради. И ако му није ништа, дигне галаму и нешто га опсује, неку погрдну ријеч рекне. А он онако ладнокрвно рекне: „Боље да шутиш, теби је жена образ сачувала у пеленама.“

На томе се, на томе се прича завршила, а овај је последије видио да он нешто зна и због тога је он последије ошутуио и више је, више је водио рачуна да се он не наљути, него да се расправља. И ту се прича завршава.

Ја идем по мојој земљи

М. С.: Е, друга прича коју смо даље овде записали „Ја идем по мојој земљи“. Од кога си њу чуо и отприлике које је то време било?

Н. П.: Па овако. Та прича је прича о чувеном шерету.

М. С.: А шерет је?

Н. П.: А неко ће рећи о дворској будали Иву Мартиновићу званом Врана. А он је живио и мућко је и мутио, а око двора се врзмо увијек у вријеме краља Николе. А краљ Никола, да знамо, посто је владар Црне Горе 1860. године, а владао је све до 1916, а самостални или самоиницијативни, како год оћете, реците, прогласио се краљем 1910. године. Е сад, Иво је био, ем је мало био шерет, ем су га сматрали да је дворска будала, ем, али му ништа није могло остати што он није неки проблем ријешио, било на своју или на туђу штету или корист. Па негде, једном се краљ Никола наљути нешто на Иву Врану, у ствари није на нешто, него грдио је нешто његове војводе. А биле су му три војводе са истим именом, а различита презимена. Један је био, нажалост, Ивов рођак, односно исто презимењак Машо Мартиновић, а ови други је био један Ђуровић, а овај, не знам шта ти ја све.

И сад нешто изгрдио тамо, па Ива покупе и набију га у затвор. А тај затвор њихов састоји се у томе... Око Цетиња има тих пећина. И они су њега гурнули у ону пећину и одвуд зазидали да не може изаћи, навалили камење. И Иво тамо стоји. Био Иво тамо неколико дана, па се овај једном присјети, па пита краља Николу, каже:

„Господаре, шта ти радиш са оним твојим затвореницима што их затвориш?“

Па он онако ноншалантно, не знајући о чему се ради, па каже:

„Једно вријеме леже у затвору, па пустим трица да иду тамо!“

А овај ће рећи Машо Ђуровић:

„У, Бога ти, а ја сам Ива Врану затворио има три дана и још га нијесам обишо.“

„Па јел' му даш да једе?“

„Јок.“

„Има ли воде?“

„Јок.“

„Па како, каже, умријеће ти од жеђи и од глади.“

„Сад ћу да трчим да видим да ли је жив.“

Оде он тамо. Иво жив, али већ изнемого. Пушти он Ива, отвори га и изведе вамо да се наједе, да се напије и јави Господару, односно краљу Николи, а ословљавало се са Господаре, јави Господару да га је пуштио. Господар позове Ива одма да дође код њега да види шта је то било. И Иво дође. Каже:

„Је ли, Иво, шта си ти ружио моје војводе?“

„Е нијесам, Господаре.“

„Па што те, каже, Машо Ђуровић затворио?“

„Е, каже, Господаре, ја сам са Машом Ђуровићем, реко сам Машу Ђуровићу оно и причо сам му сад ко с твојом гузицом, па сам њему реко, а он ме због тога затворио.“

Наљути се Господар и каже:

„Море, мучни сине. Ти грдиш моје војводе. Да се губиш са моје земље.“

А губљење са његове земље, ти краљеви, цареви, како год хоћеш, сеоски поглавице, то је значило да је његово све то докле је његов посед, да је то његово све. И наљути се краљ Никола на Ива Врану и каже:

„Ничији сине, да се губиш са моје земље.“

Одреди два перјаника да га прогнају за Котор. А Котор је у то вријеме, није био црногорски. То је припадало Венецији. Венеција је била окупирала сво приморје црногорско, и онда поћерају њега перјаници и тамо до границе гурну га да иде тамо.

„Ајд губи се.“

Слободан је за друго. И Иво ти оде, а перјаници се врате. Кад су перјаници дошли, они су обавјестили краља Николу докле су га потјерали и куд је он отишо.

А Иво не би био шерет да није из сваке ситуације мого изаћи. Он ти фино нађе некакав хак и покупи пун овај хак земље, па се поприсјети мало, нешто му не штима тамо како треба, па онда сазује опанке, а онда су опанци били кожни, од пријесне коже, напуни до пола опанака земљу, а од пола завуче ногу. И током ноћи врати се он. Ујутру кад се Цетиње буди, неко обавјести краља Николу да Иво Врана лежи под једним дрветом тамо. Он се вратио. Помоли се краљ Никола с прозора и гледа, ма јесте. И сад, не чекајући, изгубио стрпљење што га није послушно да га прогна из своје земље, он сиде из куће, па право код Ива Вране.

„Па откуд ти, Иво, овде?“

„Ја, каже, дошо, Господаре.“

„Како, ничији сине, зар те ја нијесам прогно из моје земље?“

„Па јеси, Господаре.“

„Па откуд си овде?“

„Па ја лежим на мојој земљи!“

„Како на твојој земљи?“

„Па ја сам, Господаре, ову земљу донио из Котора на леђима и овде сам је простро и ја лежим на мојој земљи.“

А присјети се Господар цак Ивине, па каже:

„Па је ли, ничији сине, како ти дође, чијом си ти земљом дошо?“

„Господаре, ја мојом, ако не вјерујеш сазуј ми опанке па ћеш виђети да сам ја мојом земљом дошо, а ова земља у опанцима је из Котора.“

Послије га Господар помилово и није га више прогонио. Е, ту се прича завршава.

М. С.: А можеш ли да се сетиш одакле си чуо ову причу?

Н. П.: Е, то не знам, то не знам, то се прича. Нигде је нисам нашо написану, него се прича онако као предање од уста до уста.

М. С.: А ти, од кога си је чуо, не можеш да се сетиш?

Н. П.: Е, то не зна ни онај што је испричао. После годину дана неће знати ко му је испричио јер се она преоријентише. Подешава свако своје. То не знам од кога сам чуо.

М. С.: Добро. Следећа прича коју си ми испричио прошли пут је била она „Ковач Шоловрња“.

Ковач Шоловрња

Н. П.: А то. Е овако је то отприлике било. Све се то дешавало у вријеме слабљења турске власти, а напредовања оних који су ту остали, домородаца. Онда је било то лутање од мјеста до мјеста, ко ће ту заузети боље мјесто неко, ко ће се ње населити. И прича се да је некакав ковач Шоловрња Херцеговац. Није он био Бог зна неки велики ковач, али бавио се тијем, а више је приписивао себи да је мајстор свог заната него је, у ствари, и био. Е сад, Шоловрња се населио био у варошици Шавник. Дошо некуд из Херцеговине. А морамо знати да је Шавник, Жабљак и тај дио, да је то некад припадало Херцеговини, у вријеме Турака. Он се ту населио, неки свој занат, нешто кљуцкао, нешто куцкао, нешто, као зна ако треба некеме да поклепће сјекиру, ако треба наоштри мотику, пошто се мотике често иступе по кршу. И ту је, то му је био посао, али и познат је био људима и по томе што је све фино са њима и глатко причао, а све је тражио некаки посмијех, да се посмијехне некеме нешто.

Но у то вријеме деси се једна, добра домаћина једног у то вријеме и богата, деси се да му ћерка затрудња. Онда се то причало у благословеном стању. Кад се то чуло, онда, то је била брука онда. Данас је ништа ако се роди петоро копилади, ко те пита. Важно је да има призната оца, а има ли стварног – то није битно.

Е сад, кад су чули да је газда Милисав, добар, честит, племенит човјек, да му се то десило, онда су сви дошли са неким видом саучешћа, да га утјеше, да то није само брука његова, него брука села, да ту невољу сви дијеле. И сад долазили људи да га утјеше, да ово, да оно. И таман се газда Милисав смирио мало, оде неким послом тамо и сусретне се са мајстор Коловрњом. А Коловрња не би био Коловрња да није гледо да некеме набаци обруч или да му баци љагу тамо. При сусрету:

„Добар дан.“

„Добар дан.“

„Како си, газда Милисаве?“

„Добар дан, хвала ти, мајсторе.“

„Је ли, Бога ти, газда Милисаве, а шта се то деси, како ти она кучка образ узе?“, за ћерку Милисављеву.

„Еј, каже, мој мајсторе, шта се деси, ето шта се деси. Упали јој се она шоловрња и, каже, оће да ми донесе копиле у кућу.“

Ту се раздвоје. До ноћи је био Шоловрња у Шавнику, а чим је ноћ пала, нико не зна куд, нестало га је.

М. С.: А можеш ли да се сетиш од кога си ову причу чуо, отприлике које је то време било?

Н. П.: Е, то ми је Периша рекао.

М. С.: А које године отприлике?

Н. П.: Па Периша је мени то причо негде можда шездесете, шездесет пете, туда неће је он мени причо, а тада је он има година сигурно неће колико ја имам сад. А од кога је он то чуо и да ли је он познавао и Милисава и Шоловрњу, е то нијесам га ни питао.

М. С.: Добро. А у које место се ширила та прича? У ком месту је то било?

Н. П.: А, то је било у Шавнику варошици. А Шавник је једно мало мјесто. Онда у вријеме, раније, ја знам кад Шавник није имао више од двадесет кућа, а сад каном има мало више, а нема их много ни сад, јер све оно што у Шавник одрасте и може наћи поса, побјегне или за Никшић или за Подгорицу, или некуд, или за Пљевља, или некуд тандркне.

Новак Петровић с гуслама

Немајка мајка

М. С.: Следећу причу коју си ми причо била је „Немајка мајка“. Можеш да се сетиш, њу...?

Н. П.: А интересантно је да сам се ја везивао све за то шта је било, раније, рецимо, највећа негативност, па сам се везивао више за то.

Прича се кроз народ да је некаква дјевојка затрудњела, а имала је у кући, имала је и снаху и ово; снаха је све што дође са стране, па се уда у ту кућу, то су снахе. Та снаха је била нероткиња, до тада. Није рађала дјецу. Њена заова, како се то код мене каже, односно сестра њена мужа, та снаха, пошто није имала дјецу, а та њена заова затрудњела. Е сад, жене не би биле жене кад не би гледале нешто да сакрију, а то ће опет својевремено процурети, али и да направе неку смицалицу, тамо да нешто забашуре. То је смисао живота такав. Е сад, пошто је она затрудњела, жене су знале и те највише бабе, оне су почеле да то распредају причу како сакрити. Важно је како сакрити, а није важно како је настало, како ће се родити, куда ће са њим, но како сакрити ту бруку. У то вријеме то је била страшна брука, то је страшно било нешто у чијој се кући деси. Дијете да се роди, а код нас се то звало копиле. Е сад, донесу бабе и жене, донесу закључак да она кад буде пред порођај, да оне све то као да се породила та њихова снаха. У прилог им је ишло то што су куће код нас разбацане, па само долазе тамо, долазе намјерници, а гостију врло мало сем за славе или за нешто друго. А ово друго намјерници, ко је намјеран тај ће да дође, а ко није намјеран да дође нећеш виђети ни у пола године једном. Е сад, кад се дијете родило, огласило се да је снаха добила дијете. А по оном бапском прорачуну, а и ако га је родила снаха, Бога ми нема времена за то од кад се удала, онда испада да га је она донијела, да је она дошла са копилетом. Је ли разумјете то? Па су почеле те приче да иду около, горе-доле, опет куд ће да се установи, опет мора сеоски кмет да вади трње. Да установи то. Позову кмета, он дође, почне, а саслушање је било у кући, ван других и свједока и ичега, него ко је вјештији да преломи некога да призна нешто. Почне сеоски кмет разговор горе-доле. Мутио колико је знао, колико није знао. Истрагу водио. И онда ти је испало ту да свако стоји на својој позицији. И ова што је стварно родила копиле да стоји да није њено, а снаха да није њено. Раније су били људи врло интересантни, врло промућурни, мисаоно промућурни. И каже кмет: „Добро, у реду, кад свако држи своју позицију – до праве душе онда се није звало своју позицију него своју причу – „онда ћемо овако. Домаћине, донеси ми сјекиру.“ Они домаћин, без поговора, донесе сјекиру, оно дијете у колијевци. Е каже: „Пошто нећете да кажете чије је дијете, сад ћемо да га исижечемо, па да имате свака по једно.“ И замахне оном сјекиром као да ће ударити по дјетету и по колијевци оној. Замане онако сјекиром. Она што га није родила, шућела је, она снаха, мало је боли. Она што је стварно родила и што је копиле њено, кад је он замануо, ухватила се за сјекиру. „Не, каже, кумим те Богом и Светим Јованом, ја сам га родила!“ Тако се проблем и ријешило. Послије се више није о томе причало. Родила, родила, ђаво ни оре ни копа и посо завршен.

М. С.: Деда, ти си ми прошли пут причао да ти је ово покојна баба Божана причала кад си ти био врло мали.

Н. П.: Ја сам био као дечак, а те бабе причају пуно ствари унучади. А сад не можеш тачно одредити ни да ли су оне то познавале, те личности, или нијесу познавале, то ја рецимо не могу, никад нијесмо ни знали приупитати, но рекла ми баба и то је светиња код дјеце. Она то кад прича, рецимо, то је причала са позиције научно, брука је да дјевојка роди дијете, а брука је да се приписује другоме, а брука је и то да се убије и то да се убије и да се не зна. Све је то ишло једно од другог. Сад, да ли је она познавала личности, то ја не знам, а ми то никад нијесмо знали, а и да смо знали, нијесмо смјели постављати питања јер је то старији рекао. То је невјероватно поштовање у то вријеме било између старих и младих.

М. С.: Одакле је била бака Божана?

Н. П.: Баба Божана моја је била, била је од Жабљака, жабљачкој општини је припадала, па је била удата на Косаници и имала је двоје дјеце. Умро јој је муж. И послѣје се била удала за мога дједу кад му је умрла жена. Удала се за мога дједу, а оно њено двоје деце су остали код стричева да их подигну. Тамо се, ако остане рецимо млада жена, односно удовица остане у тој кући ће је она била водило рачуна. Домаћин, у кући је, рецимо ако је била удата снаха за његовог сина, па ако је син умро, остала млада удовица, онда се о њој водило рачуна као о ћеркама. Ако јој искочи прилика да се уда, он води рачуна о њеној вољи оће ли се удати или неће, а није имала право да се врати у род него одатле да се удаје и они су је опремали као ћерку.

А опремање је исто било у другом смислу. Данас је опремање да му купи намештај, да му купи кола, да му купи, да му да њивче. А тада није то ништа, него велике сандуке, кофере. То је дјевојка спремала своју спрему.

М. С.: А шта је то било у тим ковчезима?

Н. П.: У тим сандуцима она трпа своју спрему, опрему што ће носити из те куће. Да јој се. Она плете чарапе, она везе, она ово, она оно. Све те њене послове које је радила она је трпала у те сандуке и то се носило. Носила је са собом. Са тијем је, рачунало се да је она опремљена. Ако је добро опремљена вамо. А није имала право, рецимо, на дио земље, куће и тога, није имала право кад се удаје. То је после Другог светског рата ушло у штос, а раније то није имало право. Опрема се дјевојка, а очевина дијели се на синове. И још једно је било да родитељи, ако има више синова, па се издијеле, да родитељи готово увијек да остају са најмлађим сином. А старији, даје им се дио. Рецимо ово је имање, та очевина њихова, па рецимо има три сина. Овоме је оволико, овоме је оволико, а овоме трећем оволико. С тим да му се да мало више да прихвати

родитеље. Е, тамо су они живјели као удобни и фини комшије док се не посвађају.

А оно, мало су имали, мање су имали обавеза према родитељима у односу на најмлађег. А најмлађи да л' је био ожењен или није био ожењен, обично су родитељи били код њега. Рачунали су да је он био још незрели. А још једно, у то вријеме, момци су се женили кад пређу 25 година. Од 25 до 30, а било је негде и по 40, да се није оженио. Послије је мајка застарала, ту је деда, ту је син овај који је рецимо нежењен, а мајка застарела. Онда гурају овог сиромаша да се мора женити да би замјенио бабу, односно његову мајку, а свекрву те новодошле младе, како смо је ми звали, да би замјенила отуд. Она је после преузимала послове у кући онолико колико јој се одреди. Уколико јој се пружи да све регулише, онда је била и око стоке и око спремања хране, и око овога и око онога. Све је то радила ова млада. А данас, да Бог да да знају и јаје на око испржити.

М. С.: Е, деда, деда.

Н. П.: Сад иде...

Пчела за капом

Н. П.: Чуло се да је у неком селу украдена кошница чела. Ко је украо? Ноћ, свједока нема. Опет сиромаш кмет мора да решава проблеме. Сазове он скуп тамо, или сабор или скуп да би установили и почну причу, расправу. А то се обично, није се то ишло по кућама, но тамо, ако је вруће, врућина много, под неко дрво има лада, ту су се скупљали. Орах, рецимо, храст или липа ће има хладовине, ту су се окупљали. И око тога расправљали, нико нема да каже са сигурношћу. Лако је рећи: „Ти си!“, треба имати доказе. Но, кмет па и не би био баш кмет да није био мало вичнији од осталих, мада зна и замку поставити и нешто. Кмет, кад се распита све код присутних, нема ништа, а он онако као да он зна, а и није знао: „Људи, све причасмо и ви сви знате о томе, па нећете да кажете“, да прекори скуп, „Ја сад знам ко је украо челу“. Сви у њега блену, шуте и гледају шта ће даље изговорити. „Тај што је украо челу је неисправан, а ако ми не вјерујете, ено му чела за капом.“ А овај што је био сумњив те је стварно украо челу, он брже с главе капу и почне тражити челу за ону капу да се није закачила негде. Каже, ено га, последије људи салетјели. Кажу:

„Пасји, ничији сине, кажи, јеси ли ти?“

„Јесам људи, јесам. Глава не иде, јесам.“

Е то ти је отприлике та прича.

Бајчета

М. С.: Да, следеће коју си ми ти причо је била „Бајчета“.

Н. П.: Бајчете. То је презиме сад. А сад није, сад половина њих нијесу Бајчете него су Бајчетићи ови што су дошли у Србију. Оће на -ић, да се презивају на -ић. На пример, онај [...] Бајчетић, нека то, он није Бајчетић, него Бајчета. Моја браћа од ујака тројица се зову Бајчете, а један се зове Бајчетић. По чему? Деда ми се, мајчин отац, звао Бајчета, ујаци ми се зову Бајчете, а овај њихов наследник оће да је Бајчетић. Неће никако, оће на -ић, оће мало србизма умјесто оригинална.

Е прича се овако: негде, мислим да је то било 1876. године, хајдуковао је Бајо Пивљанин. Тако му је Пивљанин надимак био по мјесту које потиче, иначе Бајо Николић. Он је хајдуковао, имао је своју чету. По свој Црној Гори је луњо и луто. Некад је вршио убиства и по поруџбини, али као осветник, а био је и у оном дијелу где су Турци владали у тим турским санџакатима, како су их они, санџакати су шири облик, но не знам како се називаше док се не би замислио мало. И сад, Турци су најављивали да ће извршити напад на Цетиње, да попале Цетиње и цетињске манастире. Иначе су за песто година свега три пута или четири дошли и упалили, оно се обнови, они за песто година то није баш много. А Бајо је са његовом четом кренуо тамо откуд ће доћи Турци и на Вртијељци дође до сукоба. Он са његовом четом удари на Турке, а Турака има ко мрава. Бар десет, двадесет пута више него Бајова чета. Али он није узмицо. Он ишо тамо стално, сукобио се. То је клисура једна била, а тамо има једна зараван, кад се иде од Будве према Цетињу и онда ту до једног су изгинули Бајо и његова чета. Али, један случајно остане. Али ако су сва дружина изгинула а један остао, може на њега паднути љага како је он остао жив, мора да се сакрио, да је издајник. Или их издо или побјего, углавном да није учествово у борби. И тај ти је, не знам како се звао, нити сам где нашао. Кад је сва чета изгинула, тај је кренуо главом без обзира, али ријешо да иде у оно мјесто где га нико не позна. Кроз ондашњу Херцеговину прође, прође у пљеваљски вилајет и дође у село Какмуже, тако се зове. Кад су га људи питали, који су већ ту, повратили се и населили, кад су га питали ко је, како се зове, он није хтио да каже ни право име да се не би трагом пошло, да је он из Бајове чете, а тада је то још турско било ту, нити нешто друго, но по успомени на Баја и његову чету која је изгинула, да нешто веже за то, али да се не може баш лако открити.

„Ко си ти, како се зовеш?“

А онда није било ни полиције, ни ништа, сем турско што је ишло, али у она забачена мјеста Турци нису ни задирали но су тражили од сеоског кнеза да отпусте порез.

„Ко си ти, како се зовеш?“

Каже: „Ја сам Бајчета“, да га подсети да је он из Бајове чете. То је он мало закамуфлиро.

„А како ти је име?“

Реко он име како му је. И ту ти оста. Да ли је раније био ожењен или није, углавном ту се оженио. И пола Какмужа је било Бајчете. Пола села, а он је живио док је живио и умро је ту као Бајчета.

А, овај, ово сад што преокренуше на Бајчетић, то је лажно. Лажно је и што се овај [...] Бајчетић представља, а гарантујем да је он само Бајчета. Јер мени је мајка Бајчетуша. Мени је то добро познато. Ја сам рођен од мајке Бајчетуше. Бајчета презивала се. Мајчин отац се звао Вуксан Бајчета. Ујаци ми се звали Микаило и Јаков Бајчета и Бајчете све. И Владислав, што је за вријеме Другог светског рата погинуо негде у Хрватској, сви су Бајчете. Али брат ми од ујака један, млађи је од мене двије године, сад живи у [...], он Бајчетић, а два му брата у [...] живе Бајчете, брат му један живи у мјесту рођења [...] исто Бајчета, а он Бајчетић. Е сад, како му се ђеца зову, ја то не знам.

Бунетина

М. С.: Следећа прича коју си ми причо, деко, била је „Бунетина“. Говорио си: „На западној страни села Глибаћа, одмах изнад Лисца...“

Н. П.: А, Бунетина. Ето видиш ђе акценат лежи.

М. С.: Можеш нешто о томе да ми кажеш?

Н. П.: Бунетина... Сад се зове Бунетина. А иначе, раније се није звала Бунетина него Булетина.

М. С.: Зашто?

Н. П.: А ево зашто. Бунетина садашња је гола једна главица, да нема једно једино дрво горе да га нађеш. Има само ниско растиње, трава, а дрвета нема. А чим се мало наоблачи, набије Бунетина чалму око себе, маглу неку и то се раније звало Булетина, докле није турско ојачало. Због тога што, те чалме су носиле муслиманке. На главу набија горе је, завезано вамо. Има једну мрежу кроз коју она може виђети, а лице јој не смијеш виђети. И сад, мало помало, Бунетину нагрде. Нијесу ни Буле је звали него Булетина, значи то је нешто грдније од Буле. А кад су дошли Турци, то је њима сметало. И забранили су да се зове тако, та главица да се зове Булетина но су преоријентисали да се зове Бунетина.

То Бунетина да подсећа њих да су се ту крили сви који одбјегну, хајдуци и шта знам, кад оде у Бунетину, ни ђаво га не може наћи. Јер горе ако има, рецимо, ја данас не би мого доћи. Плућа би ми рикнула јер

је риједак ваздух. А друга ствар што је Турцима горе било врло опасно и да уризикају да крећу.

М. С.: Непреступачно, вероватно?

Н. П.: Није оно непреступачно но је опасно, јер никад не знаш шта се горе крије. И шта се иза брега ваља. И наредили су да се не смије више звати Булетина него Бунетина, да их подсјећа да су ту бунтовници.

Е то ти је тако. Иначе у војним географским картама и дан данас стоји Булетина, а не Бунетина.

Шверцер дувана

М. С.: Добро, следећа прича коју си ми прошли пут причо била је „Шверцер дувана“. То је шаљива прича. Јел’ се сећаш од кога си је чуо? Или у које време је настала?

Н. П.: Теже ми је твоје у које вријеме, него ...

М. С.: Јел’ можеш да се сетиш од кога си је чуо? Одакле ти је позната?

Н. П.: А, шверцер дувана.

М. С.: Да!

Н. П.: Кад се формирала, послје ослобођења од Турака, кад се формирала држава Црна Гора, онда, почела је да цвета и власт и извршни органи и шта ти ја знам. А као и ув’јек људи много воле да иду некако околу закона само ће има мало користи, мало вајде. И био некакав од Даниловграда доле опасан шверцер, а ће је нашао изворе прихода, да продаје дуван, фино изрезан, овакав, само много љепши, изрезан и да он то носи у хаковима. Набавља га у Скадру и из Скадра га доноси до Даниловграда, али не само до Даниловграда него и после из Даниловграда где га сакрије, после и у моје мјесто; то има негде око, можда нешто око 120–130 километара све кријући кроз шуме, кроз ђаволе, кроз врагове, од познаника до познаника, и то распродаје јер ако ти полиција ухвати чак кутију ову, ако ти ухвати, али празна, можеш остати неокривљен, али ако ти нађе и за једну цигару овога дувана, онда си окривљен. Много се кажњавало то, него да купујеш монопол како се тада звало. Монопол, то је ће се купују цигарете, то је монопол, тако се звало.

И некакав Даниловграђанин, пошто је био познат као шверцер, стотину га пута финанси, није тада било жандара него финанси.

М. С.: Ко су били финанси?

Н. П.: Финанси су били органи порески и они су око тога водили рачуна. Све су казне, сливале се у буџет тамо. А ово што има приходе, а што нема прихода нијесу ни радили. Али од Даниловграда раније су били подијељени ти сектори. Имали су пашњаке на више мјеста. Има-

ли су у Лоли горе, од Никшића, па према горе, питај Бога, имали су под Његуш планину, кроз Никшић се прође, па тамо, па вамо. И ту су љети гонили овце на пашу, а кад је пред зиму онда их опет враћали и гоне онај мрс. Онда није било трговине мрсом. На пример, да продаје по пијацама да ово, да оно.

М. С.: А шта је мрс?

Н. П.: Није то, него за своју кућу спремаш.

М. С.: А шта је мрс?

Н. П.: Кајмак, сир, месо суво, месо сирово, а то је мрс оно што се са хлебом смочи. Хлеб је основна храна, а мрс је оно што смочи, и скоруп.

Е сад, пошто су жандари све сумњали на овог Даниловграђанина да гони дуван, да он шверцује дуваном, онај се није ни бранио.

„Па шта. Моје је да шверцујем, а ваше је да нађете. Ето. Ја сам ту, па тражите, ако нађете тужите, окривите, ја ћу да платим.“

И тако неколико пута се прегонили. Како се није могло да дође у штос, нити да попусти он, нити да они шта нађу. А он једном приликом са њима каже им овако:

„Знате шта, све ме окривљујете, ништа ми не можете да докажете. А ево, гоним на пашу овце ту и ту. Гоним их под Његуш планину.“

А он треба да прође од Даниловграда до Никшића има нешто око, Бога ми, има шесет, можда 50–60 километара. Он гони, заноћи негде на ледину тамо и ујутру гони даље. Каже:

„Тада и тада идем, сто кила дувана ћу пренијети!“

Они финанси све мотре је ли он реко истину. Добију обавештење да се он припрема да сели на катун. Катун је оно ће љети стоји, а зими га нема. Да гони стоку на катун. Он ти фино током ноћи све спакује у одређене кесе, по кило дувана, а имао је стотинак оваца, све у одређене кесе и све уз ону вуну завеже на трбух овцама. А код нас су биле дуго-руне овце и сад кад по трбуху доле оно руно се спусти, он не види даље ништа. Горе, доле, финанси све на њега мотре. Наиђе он прије оваца, наиђе на коњу, нормално на коњу, неће он толико да пјешачи. На коњу срету га они.

„О, здраво пријатељу, како је? Ђе ти је дуван?“

„Пја, ће је дуван, па дошо!“

„Па ти нама рече да ћеш понијети сто кила дувана.“

„Шта сам реко, не поричем!“

А за њим тамо стадо треба да наиђе са овцама које су тек маскиране вуном, на свакој по кило дувана. Сто оваца, сто кила дувана. И они са њим ту причу горе, доле.

„Имаш ли сад дувана?“

„Имам.“

„Па ће ти је?“

„Ево!“

И он извади, а у кутију цигарете стави као ово што су моје, са, овај, са ове, како су је звали, дуван што се продаје.

М. С.: Као цигарете?

Н. П.: Ја, монопол. То није било забрањено.

„Имам, брате!“

И запуше они ту. Вакат да се разилазе. Он појаше коња.

„Ајде уздравље, довиђења.“

„Довиђења.“

Овце за њим иду тамо и пренесе он у оним овцама горе све. Није онда било саобраћаја, но пут није био, ни асфалта, ни ишта. То се гонило само оним путем куда су запрежна кола ишла, па прашњав онај пут и чудо, овце се туда гониле и тјерало до одредишта. Кад је пренио све то, он удари тамо где је дошао на катун и распрода сељацима дуван.

Не могу финанси никако да му уђу у траг и једног дана га зовну и кажу:

„Чујеш, признајемо да си мајстор велики, али отрешћеш се нас под једним условом.“

„А који је то услов?“

„Да нам кажеш како си продавао по селима око Његуша, како си продавао дуван, а виђели смо те, нијеси га пренио.“

„Па ни то ми не можете доказати ни да ли сам продаво, можда ћете код некога наћи, па да рекне ја, зато што, чули су да ја продајем. Оћу да вам кажем. Скините се ви од мене. Скините се, не гонте ме. Ви мени у траг не можете ући. А ја ћу вам рећи. Ја сам тај дуван, на овакав или онакав начин, пренио. Ви сте са мном били, разговарали и све то. Он је био на свакој овци у руну по кило дувана. И пустите. Ови ми нашли нијесте, ја ћу опет, ако ми је корист, ја ћу опет да радим.“

И од тада га више нијесу дирали, ни ништа, а и њему се досадило и кад га више нијесу гонили, није му више било интересантно и није се више бактао с тијем. Мање, а ако се бактао мање само.

Е, то отприлике тако. Е замисли од Скадра, купује га, а да га понесе тридесет километара од Никшића још.

Опанци су његови

М. С.: Добро деко, а причао си ми „Опанци су његови“, једну шаљиву причу.

Н. П.: Које?

М. С.: „Опанци су његови“.

Н. П.: А! А јесам. То је добра прича!

У, и у моје вријеме и нешто мало прије мог времена било је срамота младенцима пред старијима да зовну једно друго по имену. У њиховој кореспонденцији било ти је за мужа, муж ако каже за жену „она“, а она каже „он“. То се, на тај начин су се споразумевали. Јер рећи пред родитељима по имену, то је брука жива.

Е, некакав Иванграђанин, односно сад, није сад но је старији од Иванграда Беране...

М. С.: Је си га познавао?

Н. П.: Некакав Беранац, а онда се више бактало са стоком него се бактало са пословима. Послова онда није било, ако је и било то је неки путар да заравни негде пут кад су после кола дошла, а кола су после дошла дванесте, тринесте године, 1912, до тада само нека запрега била. И некакав био, чуво стадо оваца. Киша нека, лапавица, снијег, а обућа се састојала од пријесне коже говеђе или свињске коже, да направи опанке.

Куће су тада биле подјељене на два дијела, па је један дио био израђен каном собе, израђен, у којима чељад спавају, а друга половина је било у, звало се кућа, ту је имо, огњиште је било и на то огњиште су се, око огњишта су се скупљали сви. Дао Бог, дрва је било увијек. На то огњиште су се скупљали, а на кући су била двоја врата. Једна главна на која се улази, а постојала су још једна споредна, сасвим супротно од оног, куће са огњиштем. И дошо овај сиромаш. Код оваца читав дан био. Они се опанци раскиселили, чарапе мокре. Чарапе су онда биле вунене, онда се само плело. Нијеси имала купити ђе. Но само вунене чарапе. И он кад дође, поред оног огњишта, узме неку трупину, пањ неки отуд да грије ноге, а оно лако баци. Она долази и преузима оно што је он сазуо и намјешта чарапе да се могу сушити тамо преко нечега, а опанке оне од пријесне коже натакне на онај штап и уза зид прислони далеко од ватре да не би плануло, али да се осуше, тако ујутру кад оће да се обује да они буду осушени. И то је она радила, знаш. Но, не лези враже, неко је, главна врата су затварали, но неко је случајно оставио ошкринута врата, она супротна што су служила само као повремено да се изађе некуд или нешто. На главна се већином улазило и излазило. Е сад, кад су ошкринута била она врата тамо, неки сеоски џукац довуче се отуд неприметно и сподбије онај опанак један. Онако мокар, сподбије га и крене да бјежи. Она сирота трк за њим да га нађе, но тамо погледа из далека, а снијег до изнад кољена, готово до паса. И сад они снијег како је пао, ко долази, ко одлази, мало се пртине направило. Отуд пред ноћ пошао на сједник један комшија, ту ближи што је. Али то је ближи, знаш колико ко тамо до школе, најмање. Пошао да сједи.

А она кад га види отуд да иде, зовне га по имену. Сад није је срамота да зове онога, но обично га ослови са Стрико.

„Стрико, тај и тај, не дај, каже, тамо кучету, однесе ми опанак.“

А оно куче упртило оном пртином да иде пут њега, а овај стане, па каже:

„Чији је опанак?“

Њу срамота сад да каже по имену мужов, каже:

„Његов!“

Он се макни с пута, па каже:

„Кад је његов, шта га јуриш, нек носи!“

И смакне се. Куче однесе опанак његов.

Е, последије је то дошло да се, да се забрани друго него по имену да се зову да би се могло разумјети боље.

М. С.: Да, о коме се ради. А је ли знаш од кога си чуо ову причу? Ко ти је испричао?

Н. П.: То сам чуо од једног колеге милиционера, не знам му сад презиме, само знам да се Вукота звао, а оселио је и он био за Ваљево негде, а Бог ме убио ако знам како му је презиме сад. А ето били смо три, четири године смо били заједно, али не знам.

М. С.: А одакле је он?

Н. П.: Од Берана, исто отуд, па ми је он то испричао. И мени се свиђело, па сам је држо у памети.

М. С.: А шта мислиш, колико је стара та прича?

Н. П.: Е па не знам, не знам то колико је стара. Највјероватније, највјероватније да је негде, можда почетком деветностог или првој половини двадесетих година деветностог вијека. То је тако.

Имам ја овде Васојевку једну. Морам да јој испричам то. Нек се мало кесери. Морам да јој испричам.

Поп Божо и баба Петра

М. С.: А знаш ли још неку које се ниси сетио прошли пут кад смо причали? И неку коју сте преносили?

Н. П.: То је дуго све! Да ти испричам једну, оно што смо помињали баба Петре.

Она била добра домаћица, добра душа, добро све, а била неписмена, рано остала удовица. Имала је три сина. Е сад, за њу је најважније било, мислим, вјера и поп, то је после Бога то двоје за њу најважније. А био је неки поп, мене је крстио. Поп Божо, погинуо је код Вишеграда за вријеме рата. Он ти је ишо, био поп тамо по његовој парохији, а та парохија, пошто су разбацана села има да се одереш отићи. И он је увијек ишо са коњем. Коњем иде, обави те послове поповске, враћа се и наиђе поред куће баба Петре.

„Добро јутро, баба Петро“, јер тамо све знају по имену.

„Бог ти дао здравље, оче Божо! Каже: А што то журиш? Неј ваљда моју кућу да прођеш?“

„Жури ми се, баба Петро, морам кући да стигнем што прије!“

„Немој, живота ти. Сврати у моју кућу. Ако ми прођеш кућу, неки ће ме баксузлук поћерати.“

И поп се смилује, свеже оног коња и код баба Петре право у кућу. А баба Петра каже:

„Оче – тамо се све поп са оче ословљавало – оче, каже, ја мислим да си ти гладан, зато журиш кући. Но да ти спремим ја, каже, нешто да једеш, положиш.“

„А сад ћу ја, баба Петро, до куће“ – а Бога ми, има до куће, само на коњу није баш предалеко, али кад би ишао пешице има два сата.

„Немој, живота ти, но да ти ја спремим нешто да једеш, можда нијеси ниђе ништа јео.“

„Ама, вала, баба Петро, нијесам. Свугде ме нуде кавом, а неће да ме понуде тавом – тава је тигањ – но сви кавом.“

„Е, куку мене – кука баба за попом – Куку мени, сад ћу ја да спре-
мим.“

А ту колиба јој нека и близу, а поп сио пред колибу само да јој учини ајтар. Сио на неко дрво тамо за дрва добављено.

„Сад ћу ја да спремим да нешто једеш.“

И шта ће ти баба Петра што прије да ухвати да му спреми. Узме тигањ, кокне оно, неког скорупа на ватру, почне мутити, доле горе и на оно, кад се распирјани онај кајмак, она два, три јаја у оно, оно се часком згрође, док се накашљеш, доручак готов. Донесе.

„Ајде, мој оче Божо, положи два пут, живота ти.“

А поп Божо примакне оно, једе ли једе. Кад је доручковао, спреми се да иде.

„Баба Петро, каже, морам да идем. Фала ти на доручку. Хвала ти на дочеку.“

„О, каже, попе Божо, а кумим те, шта причаш. А на шта фала, на два посрана јаја.“

А она да омаловажи доручак, она, испало оно друго.

То је све.

Пита и кашика из гете

М. С.: А знаш оно: „Оклизнух се ко до оне пите“?

Н. П.: А шта ћете? Некакав комшија био стално лаком. Ишао од куће до куће, па само да би затеко нешто да се једе и да би и он нешто чала-

брцнуо. И чим ноћ, он ти тамо нечијој кући иде. Једном приликом код једног комшије иде отуд и никако не могу да га избјегну да вечерају што се он неће обрести. А једном се неко досјети кад је дошао, па каже: „Бога ми, би те звали на вечеру, него немамо кашику.“ Раније су се носиле неке гете.

М. С.: Шта је то?

Н. П.: То је, нема грло доле него само испод доле једна, а горе да се не засипа снијег.¹ А он иза оне гете кашику.

„Имам ја.“

И горе, доле. Е сад, како да му одговоре. Једну вече спремили питу за вечеру. И неко ће рећи, каже:

„Ето, иде у кућу!“

А она што је спремала питу, брже ону питу да је сакрије, па је гурну под неки кревет тамо. Она још врућа, онако стоји. Он уђе на врата, пита се са сваким, фино, љубазно. Каже:

„Вала људи, каже, једва дођох.“

А како, каже, једва. Оно био снијег мало већи. Ма каже:

„Поклизо сам се тамо, каже, неки лед покрио неки снијег, поклизо сам се, одлетио сам ко до оне пите.“

Они после нема шта, него вади питу отуд.

М. С.: А одакле си то чуо? Јел' се то десило у твоје време или си чуо од неког ту причу?

Н. П.: Одакле, ко зна. То су народне приче. Не знам од кога сам чуо те приче. То не знам. То твоје и твоје професорице од кога си чуо, то боље ви идите, па тражите. Е добро. То је све. Не знам, не могу да се присјетим. Има тога, кад би се могао присјетити. Ко зна колико тога има. Лапандања, све, то ти је трла баба лан.

2. Разговор с Анђелијом Петровић

А. П.: Приче, од кога сам чула, има их много и причаћу ти само неке. Време и године је било, све се дешавало, ово о коме ја говорим између тридесет седме и тридесет девете године.

¹ Гета (итал. ghetta) – плетени део одеће за ногу до чланка, доколеница без наглавка.

Анђелија Радовић Петровић (означена стрелицом) на курсу за кројачице

Легенда о калуђеру Јефtimiју Гломазићу

А. П.: Прву причу ћу причати о Јефtimiју Гломазићу, калуђеру који је живио у селу Бијелој у манастиру Свети Ђорђије који се и данас налази.

Јефtimiје Гломазић је био, кажу, добар и поштен човек. Волео је много да пије. То му је била, као, једина мана. Био је код мог рођеног деде Јокана Ненезића у селу Бијелој на славу Свети Никола. И кад је доста попио, замолили су га: „Немој, оче, више да пијеш, много је, много си попио!“

„Па добро, добро, људи, ја то пијем, ал’ до колико да не пијем?“

Па каже:

„Немој док не запјевају пијевци!“

Пошто није било у то доба сата, било је отприлике, како је моја мајка мени причала, а њој њен отац, пошто ја свог деду нијесам запамтила. Он је изишао напоље. Изишао је њен отац, мој деда за њим. Кажу, мој деда Јокан да види шта ће. Калуђер је пао на земљу, окренуо се небу и прекрстио се и рекао:

„Госпoде и Свети Никола помогните, запјевај, пијевче!“

Ушао је у кућу, нико није очекивао, јер у то доба пијевци су пјевали обично пред зору. Пијевац је само склепетао крилима и запјевао. Они су пружили ракију, како су се и договорили. Он је отприлике још сат пио и видело се.

„Ђе ћеш сад, оче?“ – питао га је мој ђед.

Каже: „Идем у Милошевиће, па и они славе Светог Николу. Свети Никола је и тамо, па идем, идем код њих мало.“

„Али немој да идеш, ријека је с брда у брдо, мостова нема. Треба ти сата.“

„Не бојте се, људи. Идем ја с Богом. Он иде са мном и он ће ме пратити.“

Они, пошто није било силе да се заустави, оду они људи, пет-шест људи оде за њим, да виде како ће ријека да га однесе. Пас мали је имао који је ишао за њим.

Кад су дошли близу ријеке, људи само да виде, само како га је однијело, сакрију се. Видели су кад је легао по земљи и диго главу горе и три пута се прекрстио.

Клели су се људи, кад су се вратили код мог ђеда на славу, да су рекли да су видјели пијесак – како је прешао пијеском: коњ, он на њему, а пас за њим. И прешо је здраво у село Милошевићево.

О истом калуђеру Јефtimiју Гломазићу

А. П.: Причам истину коју сам исто чула од своје мајке и свог оца Шћепана Радовића, који је у то доба био, отприлике, двадесетдвогодишњи момак.

У селу Милошевићи преко ријеке, где сам ја рођена, живела је породица [...]. У то доба била је срамота да нека ђевојка, кажу, родила копиле. То је била брука на читаву породицу. Како би калуђера кога нијесу подносили, јер се увјек трлило то ће да буде; код њих је била црква, а у друго село Бијела био је манастир. Е сад, они су хтели да припадне тај манастир том селу Милошевиће, па да сви иду тамо. Увијек та трвљења између сељака.

Једни нису попустили, али калуђер је обављао посла, овај, своју мисију и друго, на првом и на другом мјесту.

И наговоре ту ђевојку да каже да је име оца, да је њен, тај отац њеног ђетета, калуђер Јефtimiје Гломазић.

Узму ти њени рођаци, ошишају му браду, што је било највеће понижење увјек за калуђера. Он каже да се сва села скупе из обе парохије, из цркве из Милошевића, из, код манастира Свети Ђорђије у

селу Бијелој, који и данас постоји и црква постоји, и што он буде рекао, да три пута сви кажу: „Амин“.

Он падне и каже овако, мој је отац био присутан, а мој је отац умро прије 15 година, тако да сам о томе више пута и ко зна колико пута слушала те приче, а то и приче на дјецу да не би лагао неко, да не би, каже, своје племе обрукао и да не би се, каже, његово племе истражило. Па је рекао:

„Ако Госпoде Боже и Свети Ђорђије, ако сам ја било у чем учествовао, или сам отац тог дјетета – он је био из села Пиве – нека моја породица, ко год има од мушкога до одиве – а одива се зове рецимо ђевојка која је неударена, па се после уда, то су код нас одиве – ако се родило – не родило се; ако се родило – родило се ћопаво, сакато, немало ђецу; истребило се племе моје или њихово.“

Сви су говорили углас: „Амин.“

Од те породице [...], ја ево још сам жива и то знам, то можете провјерити, ако некога интересује. Тада је мој отац причао да је било тридесет седам нежењених момака, а за ђевојке не зна ни колико их је било. Ниједна од тих женских није имала потомства. Ја их знам, и данас их знам више старих тих баба које немају ђецу, а од тих мушких родило се [...] дијете мушко без оба ока, само очне дупље; носили су га у манастир Острог и молили се Господу Богу да дијете умре. Дијете је умрло кад је имало три године. [...] Знам као дијете да сам вјечито плакала. Оне кукају, а ријека нас дијели. Кукају за својим изгубљеним братом и за својим братанчетом. И оне двије су остале неударене вјечито кукајући, па су их звали „оне двије кукавице“. Стално кукају код оваца, код говеди гдје су биле, стално су кукале.

То племе има сада једног потомка. Зове се [...], а њега су звали мајка, отац и родбина [...], да би као по другој вјери, да би се то проклетство, тада се то рачунало, да би нестало, пошто је то [...] турско име, муслиманско, да би он један остао.

Тај [...] има једну дјевојчицу која је ћопава и једно мушко дијете које је много болесно. Не знам да ли је живо, пошто је то близу мене, а већ нијесам ишла десет година тамо, и сад не могу да тврдим да ли је још живо или није.

Од те породице, значи, није остало ама баш ништа.

Предање о плачу дјетета

А. П.: Постоји једна пећина између Никшића и манастира Острог који је свима познато. Ја сам ишла близу те пећине. То су неки врло чуд-

ни звуци плача. То је мене моја мајка водила још као дијете, па сам после и сама тамо ишла.

Пошто сам тамо рођена, ту сам учила школу. И ишли смо често да долазимо, и знали смо да плачемо јер нас је то потресало, та прича.

На ту пећину станеш одозго, она је, бациш неки камен и онда се само чује неки тутањ, из те пећине се и данас чује неки, не могу да тврдим да је то, неки плач детета из неке даљине.

Та предања постоје да је рођена сестра родила – рођени брат и сестра родили дијете и да су га удавили, да су га бацили у ту пећину. И вјечито је то прича била о том, да је то толики гријех. Не што је гријех родити дијете са братом, него родити дијете један гријех са братом, а други гријех бацити, највећи гријех, у пећину. Е, та су предања постојала, ако се нешто деси некој дјевојци, немој да га кријеш, узми своје дијете, чувај га!

Тако су нам говорили у то доба, мада је то доба, ја сам рођена четрдесет друге године, кад је било срамота да девојка има копиле. Тако се код нас у Црној Гори звало ванбрачно дијете. То је била брука за породицу. А пошто је моја породица – кумови патријарха, ја сам рођака Амфилохија Радовића.

Значи, та су предања била о неком поштењу, није о неком, него о части и образу, дај све за част и образ, част и образ ни за шта, буди поштен до краја.

То су те приче биле, нама то нису била предања, то су приче које су биле и остале.

Казан с благом

А. П.: Постоји мјесто, у селу Жупа Никшићка, гдје виде се, сад ти, ја сам их видјела: то дјелује као неки црни, као неки обручи, као казани, које се пече ракија. Е, сад смо ми причале, причају кад су нам те приче, ми као дјеца, мој отац, а ја: „Ако те баш интересује, иди па види!“

Е, ми као дјеца одемо тамо, нас неколико се скупи. Ухватиш за то гвожђе. Е, мој је отац мени причао, ја кажем као тада дијете:

„Па што то не ископате дубље?“

„Немој ту те приче!“

Каже да су људи копали и пробали са воловима, са коњима, да повуку са некаквим сајлама да нијесу могли никако извући! Да се то удубљење, да се ти казани, тај лим. Е сад, као те уши од казана иди дубље. Онда су неки отишли код разних врачара, а најпосле је отишо неки Црногорац код индијских лама. И тамо је ишао на четири мјеста, да види шта ће му ко рећи.

Они су им сви рекли да нађу жену која има црну кудељу и преслицу, црну вуну да стави и преде и да испред ње иду закачена два коња црна без белега, близанца. А да испред њих повуку та два коња, два брата близанца, да су без иједног белега, да су потпуно исти.

Налазили су људи два брата иста потпуно, жену је лако наћи црну са црном кудељом, али никад нигде нијесу могли пронаћи два коња близанца без белега.

Петко Вуковић

А. П.: Е, ово је рецимо догађај који ја памтим. То је било прије Другог светског рата. Моја тетка је тада била жива. Мог тетка нијесам упознала јер је умро, можда, годину дана прије мог рођења. Звао се Петко Вуковић из села Малинско код Шавника. Пошто сам ја ту рођена, те приче, значи су ми биле најпознатије, из мјеста где сам ја била рођена.

Моја тетка се удала за тог Петка, кршног момка и имала је једног сина рођеног и једног малог од два-три мјесеца. [...] Моја тетка Петрана је умрла, мајка моје сестре, прије пет година у Београду.

Била је једна воденица – млин у који се мљело жито. Тада су, било је неки редовнички, звао се. Сви су ти домаћини имали који дан да мељу. Пошто нико није смео, млин је је био поред ријеке. Ријека се зове Буковица и удаљена је отприлике једно пола, та воденица, једно пола сата пјешнице од варошице Шавник. Мој тетак Петко, тетак који је био наочит, крупан човјек није се бојао ничега. Говорили су му:

„Немој, Петко, да идеш, ту имају нека привиђења.“

Није вјеровало младић у та привиђења. Отишао је да меље своје жито. Ујутру је дошо, па ће да остане цијелу ноћ да то све самеле. И наишо је неки човјек из села Мораче и он га је замолио, није га познавао:

„Молим те, купи ми бокс цигара пошто идеш у Шавник. И зовни ме ође, ја сам испод ових дрва овде. Овај је млин ту.“

Он је чекао, чекао, чекао, нема, смркне се. Неко га је позвао по имену: „Петко!“ Он изађе. Сигурно тај човек носи му цигаре. Он је ишао, то је после причао, ишао је, ишао, ишао је. Он прича да је ишао са неким људима, да су, неке јашао, на неког коња, он је ишао пјешке. Он је прошао три ријеке, значи, Буковицу, Бијелу и Шавник. И изишо је у селу Комарница изнад Пиве где се састављају три ријеке.

Ту је он попричао да су дошли ти људи да му кажу:

„Петко, ти си много уморан, узјаши на овога коња.“

Коњ, он је тада рекао да је био као зелени, зеленкаст, сиво-зеленкаст коњ. И он је закорачио, али пошто је било у то доба да се увијек прекрстиш кад оћеш неки посо да почнеш и да узјаше на коња, он се прекрстио.

„Господе Боже, помози!“

И погледа, нигде људи. Он је стајао на неку литицу. И та се литица простирала према реци Пиви. Било је нешто свануће. Он је сав био видио да је сав мокар, крвав. Сјео је на ту литицу и чекао да сване зора. И кад је почела зора да свиће, он је онако јадан и мокар, изубијан, исцијепане одеће видио негде куцају звона код оваца. Онда је почео да дозива. Дошли су неки људи; он им је испричао шта се десило. Пренијели су га људи у село Малинско. Он је причао. Тада није било, то је било тридесет девете године. Није било љекара, то је било мјесто, него су клали овце, па су онда у ту кожу овчу га завијали, као тај убој да би се смањило. То су звали, те коже, сировице.

Мој је тетак умро тридесет девете године, после мјесец дана, Петко Вуковић. То је и данас. Ту су и његови синови и ја то поуздано знам да је то тачно.

Прави пријатељ

А. П.: Анђелија би сад прењела једну причу, а то сам чула од стрица мог оца који нам је овако говорио:

„Бецо, немојте имати пуно пријатеља, у ствари са сваким лијепо, али будите сигурни, ако вам је прави пријатељ, никад вас неће издати.“

Ја сам овако мом сину рекао:

„Сине, колико имаш пријатеља?“

„Ииих, тата, имам их хиљаду!“

„Немој, сине, хиљаду, одабери једно десетак! Да идемо код њих да их проверимо, да видимо какви су ти пријатељи? Ја имам само једног и држим се тог једног пријатеља. Кад ја умрем и он умре. Ми знамо да смо били један другом више него браћа. Јер пријатељ може ти бити брат, а не мора ти брат бити пријатељ.“

И каже:

„Иди, сине, закољи једног овна и стави га да се испече. И да идемо да видимо какви су ти пријатељи. Одабери десет, дванаест колико мислиш ти од најбољих и кажи овако...“

Закољу овна, оду код пријатеља.

„Ти први на врата и реци: – Пријатељу, деси се несрећа мени и моме оцу. Наиђосмо и убисмо човјека и стависмо га на коња. Ајде, како да нам сад помогнеш?“

Затвори му врата тај пријатељ синов. Ајдемо даље, да, код свих синових пријатеља. Сви му затворише врата.

Пошто је било село, нема кола, мора да се иде пјешке да се води коњ и ован печен на коњу. Оду.

„Идемо код онога мога једнога да видимо шта ће да нам каже.“

Већ се свитало, село је, идеш од куће до куће. Он на прозор, већ свитање. Овај га виде пријатељ:

„Ако Бога знаш, шта се десило, која те мука наћерала у ово доба да дођеш?“

„Е, пријатељу, шта ме наћерало! Убисмо ја и овај мој син човјека. И наљути нас и убисмо га, и сад дођосмо да видимо шта ћемо с тобом.“

„А ће је тај чоек?“

„Ево га, умотали смо га на коња.“

„Уђите, сакрите тога коња у неку, у ту, иза колибе неће, па да се договоримо које нам јаде ваља чинити.“

И отац каже сину:

„Иди, сине, скини овна са бисага – а то је на самару на ком је био свезан ован, замотан, печен – Донеси да доручкујемо.“

„Е, сине, ово ти је прави пријатељ. Овај пријатељ ће отићи с тобом заједно у затвор и признаће да ти је помогао. А ти, сине мој, немаш пријатеља.“

И тако је говорио мене тај стриц мога оца, Вуко Радовић.

„Сине, пази ко ти је пријатељ, немој кад има да ти буде пријатељ и кад имаш да му будеш пријатељ, него у имању и немању, у вољи, у невољи, у срећи и несрећи. У свему нека ти је пријатељ прави пријатељ.“

Ово говори Анђелија Радовић. Фала Господу Богу, имам пријатељицу која ме не би оставила никад: ни у вољи, ни у невољи, ни у муци, ни кад ми је било најтеже. И данас ми је жива и здрава васпитачица Лепосава Милићевић и њен муж Дуја. Толико их поштујем да бих смела и мртвог човека однети да ми помогну.

М. С.: Бако, јел’ се сећаш од кога си чула ову причу?

А. П.: Па рекла сам ти, ово сам лично чула од стрица мога оца Вука Радовића, село Бијела. Мој отац се зове Шћепан Радовић, а ја сам, као што ти је познато, унуко, Петровић Радовић Анђелија.

М. С.: Хвала!

Напомене о лицима која се помињу у причама

Периша Ненезић

Рођен је у Доњој Бијелој крај Шавника. Умро је осамдесетих година двадесетог века. Био је само ожењен, а без порода јер се много касно оженио, после смрти родитеља. Док је био млад, радио је као ковач шетајући од Шавника до Цариграда. Уз пут се издржавао. Кад је ишао у Цариград, кретао се без циља и затекао се у Холандији. Увек је носио

ранац и у њему алат: наковањ, чекић и мијех (што дува ватру). Имао је рођаке и није се базирао. Све је поштовао, а ни за кога се није везивао. Волео је да иде и да испреда шале. За пријатеље је сматрао све оне који су га радо слушали. Други подаци нису се могли чути ни од њега, ни од оних који су га познавали.

Баба Божана

Била је удата за Новаковог деду Милана, негде 1922. или 1923. године. Прво се удала за неког Остојића који је умро 1917. од шпанске грознице. Са тим Остојићем је имала двоје деце. Кад је Милан остао удовац са шесторо деце, онда се она удала за њега. Са Миланом је имала петоро деце. Син јој је отишао у Војводину и тамо умро. Најмлађа ћерка из првог брака отишла у Горажде и тамо родила ћерку. Баба Божана је умрла 1973. године у старости преко осамдесет година.

Напомене о казивачу Новаку Петровићу

Новак Петровић је рођен 27. децембра 1934. године у селу Глибаћима, од оца Мила и мајке Пејке, рођене Бајчета. Био је најстарије дете. [...] Има брата [...] и шест сестара. [...] У браку је са Анђелијом, девојачко Радовић, од 1961. године. Са њом има четири ћерке. [...]

Новак се школовао у Косаници (око 19 км удаљено од Јабуге), где су после Глибаћа саградили дом, касније у Пљевљима и Цетињу. Радио је у Цетињу, Никшићу, Жабљаку, а касније и у Крушевцу, где је пензионисан. [...] Пензионерске дане Новак је проводио на периферији Крушевца, у селу Макрешане. Тамо је дочекивао и испраћао госте: рођаке, пријатеље, комшије, бивше колеге, јер га нико није био заборавио. Кад би имао времена само за себе, он би се враћао својим двома великим љубавима – књигама и шаху. Преминуо је после дуге и тешке болести 26. 7. 2012. године.

Извори илустрација

Архив аутора.

Family Stories from Glibaći (Pljevlja Municipality, Montenegro)

Marina Stojanović

Marina Stojanović, a student at the University of Belgrade, Faculty of Philology, has recorded various types of prose narratives (folk tales, humorous tales, anecdotes, traditions, legends, and life stories) from her grandfather Novak Petrović (1933–2012) from Glibaći (Pljevlja Municipality, Montenegro), and from her grandmother Andjelija Radović Petrović (b. 1942), in 2006/2007. The field collection is accompanied by biographical notes about tellers and some persons mentioned in the narratives.

Key words: folk tales, humorous tales, anecdotes, traditions, legends, life stories, Glibaći (Pljevlja Municipality, Montenegro), field research

Марина Стојановић
Студенткиња Групе за српску књижевност
и језик с компаратистиком,
Филолошки факултет, Београд
Е-пошта: mstojanovic6@gmail.com

Примљено: 1. 9. 2017.
Прихваћено: 1. 11. 2017.